

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора,

Торічного Олександра Володимировича

на дисертаційне дослідження

Розумовської Юлії Олександрівни

**«Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів
тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації у системі
військової освіти»,**

подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 01

«Освіта/Педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»

Дисертаційне дослідження Юлії Розумовської присвячене вирішенню актуальної науково-педагогічної проблеми розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності (ІКК) офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації у системі військової освіти. Обрана тема повною мірою відповідає сучасним тенденціям трансформації військової освіти України, цифровізації сектору безпеки і оборони, а також курсу держави на досягнення взаємосумісності зі збройними силами держав – членів НАТО.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що сучасна військово-професійна діяльність офіцера тактичної ланки управління дедалі більше здійснюється в умовах інформаційно насиченого середовища, широкого застосування автоматизованих систем управління військами, цифрових платформ, інформаційно-аналітичних систем, засобів захищеного зв'язку та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). За таких умов ефективність виконання службово-бойових завдань значною мірою визначається не лише рівнем професійної підготовки офіцера, а й його здатністю здійснювати пошук, аналіз, критичне оцінювання, оброблення, передавання та використання інформації для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Особливої ваги результати дослідження набувають в умовах широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, коли інформаційна складова бойових дій, швидкість обміну інформацією, захищеність комунікацій та ефективне використання сучасних цифрових технологій безпосередньо впливають на результативність діяльності органів військового управління та підрозділів. У цьому контексті ІКК обґрунтовано розглядається авторкою не як окрема цифрова навичка, а як інтегральна професійна характеристика офіцера, що забезпечує ефективне виконання ним посадових функцій у сучасному інформаційному середовищі.

Безперечною перевагою дисертації є те, що авторкою переконливо обґрунтовано існування низки суперечностей між сучасними потребами Збройних Сил України щодо підготовки офіцерів із високим рівнем ІКК та недостатньою науково-методичною розробленістю педагогічного забезпечення її розвитку у процесі підвищення кваліфікації. Саме усунення зазначених суперечностей визначило логіку дослідження, його мету, завдання та напрями наукового пошуку.

З огляду на викладене слід констатувати, що тема дисертаційної роботи є своєчасною, актуальною як у теоретичному, так і в практичному аспектах, відповідає сучасним потребам розвитку системи військової освіти України та має важливе значення для вдосконалення підвищення кваліфікації офіцерів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Важливою перевагою дисертаційної роботи є її належне наукове та організаційне забезпечення. Дослідження виконано відповідно до плану наукової та науково-організаційної діяльності Національного університету оборони України в межах науково-дослідної роботи «Досвід комунікаційної діяльності Збройних Сил України у сучасних воєнних конфліктах», що підтверджує його безпосередній зв'язок із вирішенням актуальних завдань розвитку військової освіти та професійної підготовки офіцерських кадрів. Тему дисертації затверджено в установленому порядку вченою радою Національного університету оборони України та погоджено з бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології при НАПН України.

Позитивної оцінки заслуговує організація експериментальної роботи, яка здійснювалася на базі трьох провідних закладів вищої військової освіти України: Національного університету оборони України, Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба та Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. Така репрезентативна експериментальна база забезпечила перевірку запропонованих авторкою педагогічних положень у різних умовах професійної підготовки військовослужбовців, що підвищує достовірність отриманих результатів, їх практичну значущість та можливість подальшого впровадження у систему підвищення кваліфікації офіцерів Збройних Сил України.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій. Науковий апарат дисертаційного дослідження характеризується логічністю, внутрішньою узгодженістю та відповідністю поставлених меті. Мету, об'єкт, предмет, завдання, методологічні підходи, методи дослідження й організацію педагогічного експерименту сформульовано коректно та взаємопов'язано. Простежується чітка логіка наукового пошуку: від обґрунтування актуальності досліджуваної проблеми та визначення наукового апарату до розроблення педагогічних умов, структурно-функціональної моделі, контекстної методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління та експериментальної перевірки їх ефективності.

Позитивної оцінки заслуговує обґрунтований вибір методів дослідження, які забезпечили комплексне вирішення поставлених завдань. Теоретичні методи дали змогу здійснити систематизацію наукових підходів до досліджуваної проблеми, уточнити зміст базових понять, визначити структуру ІКК офіцерів тактичної ланки управління та обґрунтувати концептуальні засади її розвитку. Використані емпіричні методи – анкетування, опитування, тестування, експертне оцінювання, виконання квазіпрофесійних завдань та педагогічний експеримент – є адекватними предмету дослідження і забезпечують отримання достовірних емпіричних даних.

Слід відзначити коректне застосування методів математичної статистики. Використання критерію Манна-Уїтні та критерію χ^2 Пірсона забезпечило об'єктивну перевірку статистичної значущості отриманих результатів, що підвищує рівень їх наукової достовірності та аргументованості висновків.

Вагомою перевагою дисертаційної роботи є належним чином організована експериментальна перевірка запропонованих педагогічних рішень. До дослідження було залучено 373 офіцера тактичної ланки управління, які проходили підвищення кваліфікації у трьох провідних закладах вищої військової освіти України. Така вибірка є достатньою для проведення педагогічного експерименту, а різноплановість експериментальної бази сприяла перевірці ефективності авторської методики в різних умовах організації освітнього процесу, що позитивно впливає на репрезентативність дослідження та можливість практичного впровадження його результатів.

Аналіз змісту дисертації та наукових публікацій здобувачки дає підстави стверджувати, що поставлене наукове завдання загалом успішно виконано. Авторкою теоретично обґрунтовано педагогічні умови розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації, розроблено структурно-функціональну модель і контекстну методику її розвитку та експериментально доведено їх результативність. Дисертантка продемонструвала високий рівень володіння методологією педагогічного дослідження, уміння інтегрувати теоретичні положення із практичними результатами, здійснювати педагогічне проектування, коректно інтерпретувати отримані емпіричні дані та обґрунтовувати сформульовані висновки.

Наукова новизна одержаних результатів. Аналіз змісту дисертації дає підстави стверджувати, що авторкою отримано низку наукових результатів, які мають ознаки новизни та становлять внесок у розвиток теорії і методики професійної військової освіти.

До найбільш вагомих результатів дослідження слід віднести теоретичне обґрунтування педагогічних умов розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації. Авторкою переконливо доведено доцільність їх комплексної реалізації, що охоплює цілеспрямований розвиток ціннісного ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності та мотивації до використання ІКТ у військово-професійній діяльності, педагогічне моделювання процесу розвитку компетентності, а також упровадження контекстної методики у процес підвищення кваліфікації офіцерів.

На позитивну оцінку заслуговує розроблена структурно-функціональна модель розвитку ІКК офіцерів, яка вирізняється логічною побудовою, внутрішньою цілісністю та відображає взаємозв'язок цільово-методологічного, змістового, суб'єктного, організаційно-методичного та діагностувально-результативного блоків. Важливим є те, що модель ґрунтується на інтеграції системного, компетентнісного, андрагогічного, контекстного та суб'єктно-діяльнісного підходів, що забезпечує її відповідність сучасним тенденціям розвитку військової освіти.

Безперечною науковою цінністю роботи є розроблення контекстної методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління, яка поєднує

традиційні та інноваційні педагогічні технології, цифрові освітні ресурси, інтерактивні методи навчання, моделювання професійних ситуацій і спеціально розроблений навчальний курс «Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління». Запропонована методика має практичну спрямованість та може бути використана у системі підвищення кваліфікації офіцерських кадрів.

Науково обґрунтованим є також удосконалення діагностичного інструментарію оцінювання рівня розвитку ІКК шляхом уточнення критеріїв, показників і рівнів її сформованості з урахуванням специфіки військово-професійної діяльності офіцерів тактичної ланки управління. Запропонований авторкою діагностичний апарат характеризується системністю, практичною придатністю та може бути використаний під час оцінювання результативності освітнього процесу у військових закладах освіти.

Окремо слід відзначити подальший розвиток понятійно-категоріального апарату дослідження. Авторкою уточнено зміст поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність офіцера тактичної ланки управління», яке обґрунтовано розглядається як професійно значуще психічне утворення, що характеризує рівень теоретичної і практичної підготовленості військовослужбовця, його здатність і готовність ефективно здійснювати інформаційно-аналітичну діяльність, використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології та забезпечувати професійну взаємодію під час виконання службово-бойових завдань. Таке уточнення є логічним, науково аргументованим і враховує сучасні вимоги до професійної діяльності офіцерів в умовах цифровізації сектору безпеки і оборони.

Загалом наукова новизна дисертаційної роботи є достатньо обґрунтованою, має комплексний характер і полягає не лише в уточненні окремих теоретичних положень, а й у розробленні та експериментальній перевірці цілісної педагогічної системи розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає у подальшому розвитку наукових положень теорії та методики професійної військової освіти щодо розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління. Авторкою поглиблено наукові уявлення про сутність, структуру та зміст зазначеної компетентності, теоретично обґрунтовано педагогічні умови її розвитку, розроблено структурно-функціональну модель та контекстну методику розвитку ІКК під час підвищення кваліфікації. Отримані результати розширюють наукові засади компетентнісного підходу у системі військової освіти та можуть бути використані під час подальших досліджень проблем професійної підготовки офіцерських кадрів.

Практичне значення дисертаційної роботи визначається її прикладною спрямованістю та можливістю безпосереднього використання отриманих результатів у системі військової освіти. Авторкою розроблено та впроваджено спеціальний курс «Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління», навчально-методичне забезпечення, комплекс

практичних вправ, кейсів, ділову гру, тестові завдання, квазіпрофесійні ситуації та методичні рекомендації, спрямовані на розвиток ІКК офіцерів під час підвищення кваліфікації. Запропоновані навчально-методичні матеріали можуть бути використані для модернізації змісту підготовки офіцерських кадрів, удосконалення програм підвищення кваліфікації, а також розвитку сучасного інформаційно-освітнього середовища закладів вищої військової освіти.

Важливим підтвердженням практичної цінності дисертаційного дослідження є впровадження його основних положень і результатів в освітній процес Національного університету оборони України, Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба та Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. Це свідчить про практичну затребуваність запропонованих авторкою науково-методичних розробок, їх відповідність сучасним потребам системи військової освіти та перспективність подальшого використання у процесі підвищення кваліфікації офіцерів.

Тож, дисертаційна робота має не лише належне теоретичне підґрунтя, а й вагому практичну цінність, оскільки запропоновані авторкою науково-методичні рішення доведено до рівня конкретних освітніх технологій, придатних для широкого впровадження у практику підготовки та підвищення кваліфікації офіцерських кадрів Збройних Сил України.

Оцінка змісту дисертації та її завершеності. Дисертаційна робота вирізняється чіткою, логічно вираженою структурою та відповідає усталеним вимогам до наукових досліджень такого рівня. Вона складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг тексту дисертації становить 309 сторінок, із яких 200 сторінок займає основний текст. Список використаних джерел містить 275 найменувань, серед яких 34 – іноземні публікації, що свідчить про належний рівень опрацювання вітчизняних і зарубіжних наукових джерел. Роботу ілюстровано 26 таблицями, 10 рисунками та 10 формулами; додатки займають 53 сторінки й містять матеріали, необхідні для повного розуміння змісту та результатів проведеного дослідження.

Структура дисертації характеризується внутрішньою логічною завершеністю та повною мірою відповідає поставленій меті й завданням дослідження. Послідовність викладу матеріалу забезпечує цілісне розкриття проблеми: від аналізу сучасного стану її наукової розробленості й визначення теоретико-методологічних засад дослідження – до обґрунтування педагогічних умов, розроблення структурно-функціональної моделі, контекстної методики розвитку ІКК та експериментальної перевірки їх ефективності.

У першому розділі авторкою здійснено ґрунтовний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, розкрито сутність, зміст і структуру ІКК офіцерів тактичної ланки управління, визначено її місце у структурі професійної компетентності військовослужбовця та проаналізовано сучасний стан її розвитку у слухачів курсів підвищення кваліфікації. Позитивно

характеризує роботу прагнення авторки інтегрувати сучасні педагогічні підходи із реальними потребами військово-професійної діяльності, що забезпечило належне теоретичне підґрунтя подальшого дослідження.

У другому розділі представлено концептуальні засади авторського дослідження. Науково обґрунтовано педагогічні умови розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління, розроблено структурно-функціональну модель, контекстну методику її розвитку та систему діагностування результатів. Особливої уваги заслуговує прагнення авторки розглядати розвиток ІКК не як формування окремих цифрових умінь, а як цілісний педагогічний процес, що охоплює ціннісно-мотиваційний, інтелектуальний, технологічний, комунікаційний, психологічний та суб'єктний компоненти професійної діяльності офіцера.

У третьому розділі висвітлено організацію та результати педагогічного експерименту, наведено їх статистичне опрацювання, здійснено інтерпретацію отриманих даних і сформульовано методичні рекомендації щодо впровадження розробленої методики під час підвищення кваліфікації офіцерів. Представлені результати засвідчують позитивну динаміку розвитку ІКК офіцерів в експериментальних групах та підтверджують ефективність запропонованих педагогічних умов, структурно-функціональної моделі та контекстної методики.

Окремої позитивної оцінки заслуговує те, що результати педагогічного експерименту не розглядаються автором ізольовано. Вони постійно співвідносяться із сучасними концепціями військової освіти, вимогами професійної діяльності офіцерів та міжнародними тенденціями цифрової трансформації освітнього процесу. Такий підхід свідчить про достатньо широкий науковий світогляд дисертантки та вміння інтерпретувати власні результати в контексті сучасних педагогічних досліджень.

Разом із тим окремі аспекти організації експериментального дослідження та інтерпретації отриманих результатів можуть бути предметом наукової дискусії, що не знижує загальної позитивної оцінки виконаної роботи.

Загальні висновки дисертації є достатньо аргументованими, відповідають поставленим завданням, узагальнюють основні результати дослідження та логічно завершують виклад матеріалу. Додатки органічно доповнюють основний текст, містять діагностичний інструментарій, навчально-методичні матеріали та документи щодо впровадження результатів дослідження, що істотно підсилює його практичну спрямованість.

Повнота викладу результатів дослідження у наукових публікаціях та апробація

Результати дисертаційного дослідження достатньою мірою апробовано та висвітлено у наукових публікаціях здобувачки. За темою дисертації опубліковано 17 наукових праць, із яких 4 виконано у співавторстві, у тому числі розділ у колективній монографії, 6 статей у наукових фахових виданнях України та 10 публікацій апробаційного характеру у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Аналіз змісту опублікованих праць свідчить про їх повну відповідність тематиці дисертації, послідовне висвітлення основних етапів наукового пошуку та належний рівень апробації отриманих результатів. Основні положення, наукові результати та висновки дисертаційної роботи знайшли належне відображення у публікаціях авторки, що відповідає встановленим вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Дотримання академічної доброчесності. У тексті дисертації належним чином оформлено посилання на використані наукові джерела, а в публікаціях, підготовлених у співавторстві, чітко визначено особистий внесок здобувачки, що відповідає вимогам академічної доброчесності та чинним нормативним документам щодо атестації наукових кадрів.

Під час ознайомлення з дисертаційною роботою, науковими публікаціями та іншими матеріалами, поданими здобувачкою, не виявлено фактів, які б давали підстави стверджувати про порушення принципів академічної доброчесності. Зокрема, не встановлено ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів дослідження, а також інших порушень, передбачених Законом України «Про освіту» та Законом України «Про вищу освіту».

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

У цілому позитивно оцінюючи науковий рівень, теоретичне і практичне значення дисертаційного дослідження, вважаємо за доцільне висловити такі зауваження і пропозиції дискусійного характеру:

1. Потребує більш ґрунтовного розмежування понять «інформаційна компетентність», «цифрова компетентність» та «інформаційно-комунікаційна компетентність». У дисертації автор достатньо повно аналізує існуючі наукові підходи до визначення ІКК, однак доцільно було б більш чітко показати співвідношення зазначених понять із сучасними європейськими моделями цифрових компетентностей (DigComp, DigCompEdu) та відповідними стандартами НАТО щодо цифрової підготовки військового персоналу. Це дозволило б посилити міжнародний контекст дослідження.

2. Авторкою переконливо доведено позитивну динаміку розвитку ІКК за визначеними критеріями та показниками. Разом із тим дискусійним залишається питання практичної проєкції отриманих результатів на ефективність виконання офіцерами реальних управлінських завдань. Робота виграла б від більш детального аналізу того, яким чином зростання рівня ІКК впливає на якість прийняття управлінських рішень, організацію діяльності підрозділів та виконання службово-бойових завдань.

3. У підрозділі 2.4, присвяченому розробленню контекстної методики розвитку ІКК офіцерів, авторкою запропоновано трьохетапну методику (ціннісно-мотиваційний, розвивальний та заключний етапи), основу якої становить спеціальний курс «Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління». Разом із тим доцільним було б більш чітко показати взаємозв'язок між окремими етапами методики та визначеними критеріями оцінювання розвиненості ІКК. Це дало б можливість простежити

повний логічний ланцюг від педагогічного впливу до оцінювання його результативності.

4. У третьому розділі дисертації авторкою переконливо доведено статистичну достовірність результатів педагогічного експерименту. Водночас, поряд із кількісним аналізом отриманих результатів, певний науковий інтерес становило б більш розгорнуте висвітлення якісних змін, що відбулися у розвитку окремих компонентів ІКК офіцерів, а також визначення того, які саме елементи авторської методики найбільшою мірою вплинули на отриманий педагогічний ефект.

5. Авторкою обґрунтовано структурно-функціональну модель та контекстну методику розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління, що становить один із основних результатів дослідження. Водночас робота виграла б від більш ґрунтовного порівняльного аналізу запропонованих авторських рішень із відомими моделями розвитку професійної компетентності військових фахівців, розробленими у вітчизняній та зарубіжній педагогічній науці. Такий аналіз дозволив би більш чітко окреслити специфіку авторської концепції та переконливіше підкреслити її наукову новизну.

6. Доцільним було б ширше висвітлити використання сучасних технологій штучного інтелекту та автоматизованих систем підтримки прийняття рішень. Зважаючи на стрімкий розвиток цифрових технологій, окремий аналіз можливостей використання технологій штучного інтелекту, систем аналітики великих даних та сучасних цифрових платформ значно посилив би практичну цінність роботи.

7. Окремі положення методичних рекомендацій могли б бути конкретизовані. Зокрема, доцільно було б запропонувати типові сценарії занять, приклади цифрових кейсів, алгоритми застосування сучасних інформаційних платформ та рекомендації щодо інтеграції запропонованої методики в чинні освітні програми військових закладів освіти.

Висловлені зауваження мають дискусійний характер і не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження.

Загальний висновок.

Дисертація Розумовської Юлії Олександрівни «Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації у системі військової освіти» є завершеним самостійним науковим дослідженням, у якому розв'язано актуальне науково-прикладне завдання, що має істотне значення для розвитку педагогічної науки та практики вищої військової освіти. Одержані результати характеризуються науковою новизною, теоретичною обґрунтованістю, практичною значущістю та належним рівнем апробації.

За своїм змістом, науковим рівнем, обсягом та оформленням дисертація відповідає вимогам пунктів 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р.

№ 44, а також Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами).

Здобувачка Розумовська Юлія Олександрівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки».

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
доцент кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін

Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького.

Олександр ТОРІЧНИЙ

«05» серпня 2026 року